

Sayı : 28 - 29

1974 - 1975

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Dergisi

Kurucusu

Ord. Prof. M. Cavid Baysun

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1975

NÂDİR ŞAH'IN OSMANLI PADİŞAHI I. MAHMUD'A
GÖNDERDİĞİ TAHT-I TÂVUS HAKKINDA

M. Münir Aktepe

Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyılın ilk yarısında ve bilhassa Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın 1718 tarihinde sadarete geçmesinden sonra, doğu ile yakından alâkadar olmaya başlamıştı. Safevî âilesinin büyük bir çöküntü içinde bulunması, Şah Hüseyin'in tahtını gâib ederek yerine oğlu küçük yaşdaki Tahmasb II. nin getirilmesi ve Mir Üveys oğullarının İran'a hâkim olmak için çalışmaları, yâni İran'ın iç durumu, gerek Osmanlı İmparatorluğunun, gerekse Rusya'nın dikkatini bu komşu memleket üzerine çekmişti ve dolayısıyla 1720 senesinden itibaren başlayan siyasî temaslar, gün geçtikçe daha yoğun bir hâl almıştı. Nihayet iki devlet arasında zaman zaman vuku bulan mücâdeleler, şiddetli savaflara dönüştü. II. Tahmasb ile sonuçlandırılmayan toprak ve sınır meseleleri, Afganlılar zamanında, Eşref Şah devrinde dahi devam etti; hatta Osmanlılar'ın bu yüzden Eşref Şah'a karşı mağlubiyete uğradıkları görüldü. Ancak Nâdir Ali'nin ortaya çıkması ve Safavî âilesinden gelen II. Tahmasb'ı koruyarak Eşref Şah'ı sıkıştırması, Eşref Şah ile III. Ahemed'i birbirine yaklaştırdı. Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadâreti sırasında Bağdad vâlisi bulunan Eyyubî Hasan Paşa zâde Ahmed Paşa, 17 Safer 1140 (4 Ekim 1727) tarihinde, Hemedan anlaşması ile tarafların arasını buldu. Bilâhire meşhur vak'a-nüvislerimizden Mehmed Râşid Efendi, paşalıkla ve büyük elçi sıfatıyla, Ağustos 1728'de İsfahan'a Eşref Şah'ın yanına gönderildi. Râşid Mehmed Efendi, Eşref Şah'a gayet kıymetli hediyeler götürdüğü gibi, Eşref Şah'dan dahi, elçilik ile İstanbul'a gelen Şiraz hanı Nâmdar Mehmed Han vâsitasıyla, III. Ahmed'e gayet kıymetli hediyeler gelmişti (29 Temmuz 1729).

Fakat İran ile olan münâsebetlerimiz, bu resmî ziyaretler ve anlaşmalar neticesinde dahi sonuçlanmamış, aksine daha nâzik bir safhaya girmişti. Zîra, bu arada Eşref Şah'ı bertaraf eden Nâdir Ali, taraflar arasında yapılan anlaşmaları tanımamış ve İran'ın gâib ettiği toprakları, Osmanlılar'dan geri

almak gâyesile savaşa devam ederek, İbrahim Paşa'nın son günlerinde, batıda Nihâvend, Hemedan ve Kirmanşâhân ile Tebrîz gibi şehirlerde başarılar ulaşıyordu. Bu keyfiyet ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezinde, İstanbul'da büyük bir isyanın çıkmasına, İbrahim Paşa'nın katline ve III. Ahmed'in tahtından indirilmesine âmil olmakla beraber, I. Mahmud devrinde dahi Osmanlı-İran savaşlarının devâmına sebep oldu. II. Tahmasb'ı ve onun oğlu Abbas Mirza'yı ortadan kaldıran ve böylece Safevî hanedanından gelen hükümdarlar yerine kendi şahıslığını ilân eden Nâdir Şah, artık her arzusunu Osmanlı İmparatorluğu'na kabul ettirmek sevdasına düşmüştü. Bu nedenle 1 Ekim 1730 tarihinde Osmanlı tahtına geçen I. Mahmud ile de senelerce savaşmıştır. I. Mahmud zamanındaki I. devre Osmanlı-İran savaşları 1731 senesi başından 1736 senesine kadar devam etti ve zaman zaman, yer yer Osmanlıların galibiyeti veya mağlubiyeti ile sonuçlandı. Ancak kat'î bir netice alınmadan, Osmanlı devleti Rusya ve Avusturya ile savaşmak mecburiyetinde kaldığı; Nâdir Şah da İran'ın doğusuna sefere çıkmak zorunluğunda bulunduğu için her iki taraf bir süre savaşa son verdi. Lâkin 1740 senesinden sonra, taraflar arasındaki münasebet yeniden nâzik bir devreye girdi. 1741 senesi ilk baharında, gâyet kalabalık bir sefâret hey'eti ve on fil dâhil gâyet kıymetli hediyelerle birlikde, Bağdad üzerinden İstanbul'a gelen Hacı Han, Nâdir Şah'ın bilhassa Ca'ferîlik ile alâkalı isteklerini I. Mahmud'a bildirdi. Tabi'î bu istekleri kabûle imkân olmadığından elçilik hey'eti geri gönderildi, arkasından da savaşlara tekrar başlandı.

1743 senesi yaz mevsiminde Bağdad, Musûl ve Kerkük önlerinde şiddetli çarpışmalar oldu. Temmuz-Ağustos-Eylül 1744 aylarında bu mücâdeleler, İranlıların Kars'ı kuşatmasıyla Kars kal'ası etrafında ceryan etti; fakat sonunda Kars kal'ası teslim olmadı. Nâdir Şah'ın Revan havâlisinde, Bagaver boğazına geri çekilmesi üzerine 1745'de, Osmanlıların İran topraklarına girerek Ağrı'nın güneyindeki Makû kal'asını zapt ettikleri dahi görüldü. Ancak, sâbık sadrîâzamlardan Aydın muhassılı ve Kars seraskeri olan Yeğen Mehmed Paşa'nın 10/21 Ağustos 1745 tarihinde, Bagaver boğazında Nâdir Şah kuvvetlerini kuşattığı bir sırada hastalanarak ölmesi üzerine, Osmanlı ordusu bozguna uğradı. Ma'mafih Nâdir Şah'ın, gâlip gelmesine rağmen, bu def'a Osmanlılarla savaşmak istemediği ve sülh teklifinde bulunduğu görüldü. I. Mahmud ise bu teklifi evvelâ ciddiye almamış ve yeniden sefer hazırlıklarına devam etmişti. Bu meyanda Hekim-oğlu Ali Paşa, tekrar İran cebhesi serdarlığına getirildiği gibi, doğuya yeni yeni kuvvetler de gönderiliyordu. Hâlbuki Osmanlı devleti ile anlaşıp, bilâhire kendi iç meselelerini halletmek isteyen Nâdir Şah teklifinde ciddî ve samimi idi. Nâdir Şah?

ın gönderdiği Feth Ali Han başkanlığındaki sefâret hey'etinin 12 Ocak 1746 tarihinde İstanbul'a gelmesi üzerine, I. Mahmud gönderilen mektublardan nihayet durumu anlamış ve Nâdir Şah'ın cidden barış yapmak istediğine kâni' olmuştu.

İki devletin temsilcileri arasında İstanbul'da yapılan görüşmeler ve varılan anlaşmalardan sonra ise, Feth Ali Han ile birlikte, Mustafa Nazif Efendi başkanlığındaki Türk sefâret hey'eti, 9 Mart 1746 tarihinde Nadir Şah'ın yanına gönderildi. Bu hey'etler ile Nâdir Şah'a siyâsî mâhiyeti hâiz bazı mektuplar ve gâyet kıymetli hediyeler de yollanmıştı. Türk hey'eti nihayet 12 Haziran'da Bağdad'dan ayrılarak, 24 Haziran 1746 tarihinde İran hududunu geçti ve 24 Ağustos 1746 senesinde de Kazvin ile Tahran arasında, Kerden mevki'inde bulunan Nâdir Şah'ın yanına vardı. Burada yapılan son görüşmeler neticesi iki devlet arasında tam bir anlaşmaya varıldı (Ekim 1746). Bilâhîre elçiler yerlerine döndüler. Ancak daha sonra, taraflar arasında varılan bu anlaşmaya âit metinlerin hükümdarlar tarafından imzalanması formalitesi için, her iki taraf büyük elçiler ta'yin etti. Bu sebeple Osmanlı devleti büyük elçi olarak İran'a Kesriyeli Ahmed Paşa'yı göndermeyi kararlaştırdı ve I. Mahmud daha önce Mustafa Nazif Efendi'nin getirdiği mu'âhede metnini imzalayarak Ahmed Paşa'ya teslim etti. Beraberinde Nâdir Şah'a, hediye olarak çok kıymetli atlar vesâir eşya dahi gönderildi (20 Aralık 1746). Buna karşılık Nâdir Şah da Mehmed Mehdi Han'ı büyük elçi tâyin etmiş ve varılan anlaşma metnini imzalayarak, I. Mahmud'a âit bir çok hediyelerle birlikte ona teslim etmişti. Bu hediyeler arasında ise Nâdir Şah'ın Hindistan seferleri esnasında elde ettiği gâyet kıymetli bir taht da bulunuyordu.

İki tarafın sefâret hey'etleri nihayet 25 Haziran 1747 tarihinde, Osmanlı-İran sınırında karşılaştılar ve karşılıklı olarak, törenle sınırları geçtiler. Türk sefâret hey'eti Nâdir Şah'a varabilmek için İran topraklarında ilerlerken, İran sefâret hey'eti de İstanbul'a gelebilmek için evvelâ Bağdad yolunu tutmuştu. Fakat bu esnada İran'da vuku'a gelen iç olaylar, Türk hey'etinin Nâdir Şah ile buluşmasına ve mektupları, hediyeleri kendisine vermesine imkân sağlamadı. Hatta Türk sefâret hey'eti, iç isyanlar dolayısıyla, yer yer eşkiyanın hücumuna dahi ma'rûz kaldı ve bu arada Nâdir Şah'ın öldürüldüğü (Temmuz 1747) duyulduğundan, neticede, Türk sefâret hey'eti Bağdad'a geri dönmek mecburiyetini duydu. Bağdad'a gelen İran sefâret hey'eti de, İran'daki iç olayları ta'kib ederek neticeyi beklediklerinden, Bağdad'da kaldı, İstanbul'a gidemedi. Bu nedenle getirdikleri mektub-

lar ve hediyeler dahi Bağdad'da kalmıştı. Dolayısıyla meşhûr taht da Bağdad'da alıkonulmuştu. İşte Taht-ı Tâvûs adı verilen ve daha sonraki tarihlerde İstanbul'a getirilen bu taht hakkında, Şem'dânî-zâde Süleyman Efendi, *Mür'it-tavârih* adlı eserinde ve Hicri 1172 (1758/59) senesi olayları meyanında şunları yazmaktadır :

«Taht-ı Tâvûs Astâne'ye geldiği :

Sultan Mahmud Hân-ı mağfûr devrinde tafsîli mahâllinde tastîr olunduğu vech İnan Şâhı Nâdir Şâh ile müsâlaha olundukda taraf-ı devletden üç tuğlu Kesriyeli Ahmed Paşa Acem elçisi olub, yerine mu'in, Şâh olmamağla hedâya gerü Hazîne-i âmire'ye getirilüb Nâdir Şah'dan kezâlik elçi ba's olunan Han ile ibrişim tınablı gümüş kazıklı hayme ve meşhur Taht-ı Tâvûs Bağdad'da alıkonup İnan Şâhı kim olur deyü Bağdad'da kalmışdı. Bu ânacek bellü başlı İnan şâhı peydâ olmamağla Tâvûs tahtı, baht-ı Sultan-ı asra teveccüh edüp, Bağdad'dan Astâne'ye getirüldü. Bu taht Hind pâdişâhlarının meşhûr Taht-ı tâvûs deyü mu'teberleri; zac ağacından masnû' mücehverdir ki üzerinde kubbe ve kubbe üzerinde şekl-i Tâvûs resm olunmuş ve derûnunda kapaklar var. San'atla her birinden bir sûret çıkar; kimi raks eder, kimi saz çalar. Mengenerler ve teller ile tasni' olunmuş; bir bî-nazîr tahtdır. Nâdir Şah Hind'e sefer edüp, pâ-yi taht-ı Hind'i berbad ettikde, hazîne-i Hindî ve mâl-ı firâvanî ahz edüb bu tahtı dahi alup İnan'a getürmüşidi. Kable'l-vefât Devlet-i Osmaniye ile müsâlâha akabinde Sultan Mahmud Han'a irsâl etmişidi. Yedi sene sonra Âstâne'ye gelmek nasîb oldu»¹.

İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi'nde hâlen birkaç aded taht bulunmaktadır ve bunlardan bir tanesi de hiç şüphesiz yukarıda evsâfını Şem'dânî zâde Târihi'nden alarak ta'rîf ettiğimiz, Nadir Şah'ın Osmanlı hükümdarı I. Mahmud'a hediye olarak gönderdiği taht olmalıdır.

Reşad Ekrem Koçu ise, Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan meşhûr tahtlardan biri hakkında şunları yazmaktadır:

«... Büyük Hazîne'nin birinci salonunun ortasında ilk göze çarpan büyük bir câmekân içinde muhâfaza edilen altın tahtdır. Halk ağzında bu tahta Şâh İsmail Tahtı denilir. Fakat Hazîne'ye Yavuz Sultan Selim zamanında

1 Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'it-tevârih*, Bayezid Devlet Kitablığı, nr. 5144, varak 428/a; Topkapı Sarayı Müzesi, Hazîne Kitablığı, nr. 1338, varak 522/a ve devamı; Fâtih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitablığı, nr. 552/1, sahife 216/17.

konulduğuna ve Şâh İsmail'den alındığına dâir bir kayıt yoktur. Emsâlsiz zenginlikte bir san'at eseridir. Altın safihâlara gömülmüş yâkut ve zümrütlerle ve hepsi aynı büyüklükde incilerle müzeyyen bir Hind işidir. Hindistan'ın Türk İmparatorları tarafından idâre edildiği devirde yapılmış olup, hicrî 1091 (Milâdî 1680) tarihli bir Hazîne defterinde de, Hindkârî Taht diye kayıtlıdır. Hicrî 1174 (Milâdî 1760) târihli bir Hazîne defterindeki adı da, Taht-ı Kâykâvus'dur. Tahtın içine, ayrıca altın üzerine kırmızı, açık yeşil ve koyu yeşil mine çiçek tezyînâtı yapılmıştır ki, fevkalâde, hârikulâdedir.

Tahtın döşemesi yoktur. Teşhirinde bomboş durmaması için üzerine bir incili yasdık konmuştur. 1760 Tarihli Hazîne Defteri'ne göre astarı İsfahânî-dîbâ'dan ve yüzü de güvez atlas üzerine inci, zümrüt ve yâkut işlemeli bir yastığı, astarı yeşil kumaştan ve yüzü çiçekli Acem dîbâsından bir şiltesi varmış. Bugün bunlardan eser kalmamıştır...»².

Burada açık olarak görülüyor ki, Reşad Ekrem Koçu, Hicrî 1091 (Milâdî 1680) tarihli bir Hazîne Defteri'nde kayıtlı olan Hind-kârî taht ile Hicrî 1174 (Milâdî 1760) tarihli diğer bir Hazîne Defteri'nde kayıtlı bulunan Taht-ı keykâvus'u aynı taht olarak kabûl etmiştir. Hâlbuki yukarıda verdiğimiz metinlerden de gâyet açık şekilde anlaşılacağı vechile, kanaatimizce, Şem'dânî-zâde'nin Taht-ı tâvûsu, ya'ni Taht-ı Keykâvus olması lâzım gelen taht, 1680 yılında, Osmanlı Hazînesinde mevcûd olmayup, XVIII. yüz yılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu sarayına gelmiştir. Bu itibarla, bunlar biri-birinden ayrı iki taht olmalıdır. Diğer taraftan Reşad Ekrem Koçu'nun, Taht-ı Keykâvus hakkında verdiği bilgi ile Şem'dânî zâde'nin Taht-ı Tâvûs hakkında verdiği bilgi bir araya getirilecek olursa, Nâdir Şâh'ın, I. Mahmud'a hediye etmiş olduğu tahtın durumu daha iyi anlaşılır.

Reşad Ekrem Koçu, bahis konusu eserinde, tahtlar hakkında, mütemimim olarak, şu bilgiyi de veriyor :

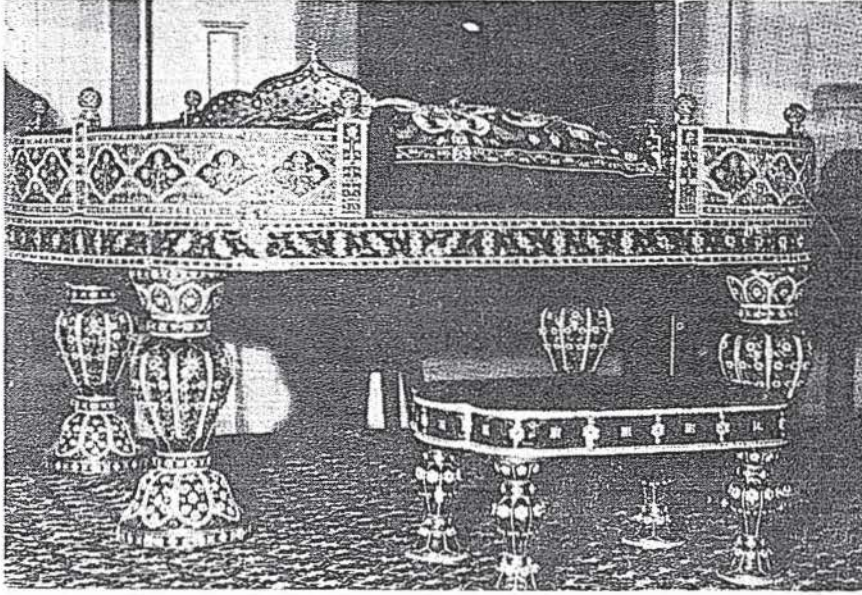
«... ve nihayet iki taht; biri abanoz ve fildişindendir. Dördüncü Sultan Murad tarafından Bağdad seferine götürülmüş bir gâzi tahttır. Öbürü, altın kaplama ve üzeri zebercedli büyük bir tahttır. 1585'de vezîr İbrahim Paşa tarafından, III. Sultan Murad'a takdîm edilmiştir ve zamanında 80.000

2 Reşad Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul, s. 92/93.

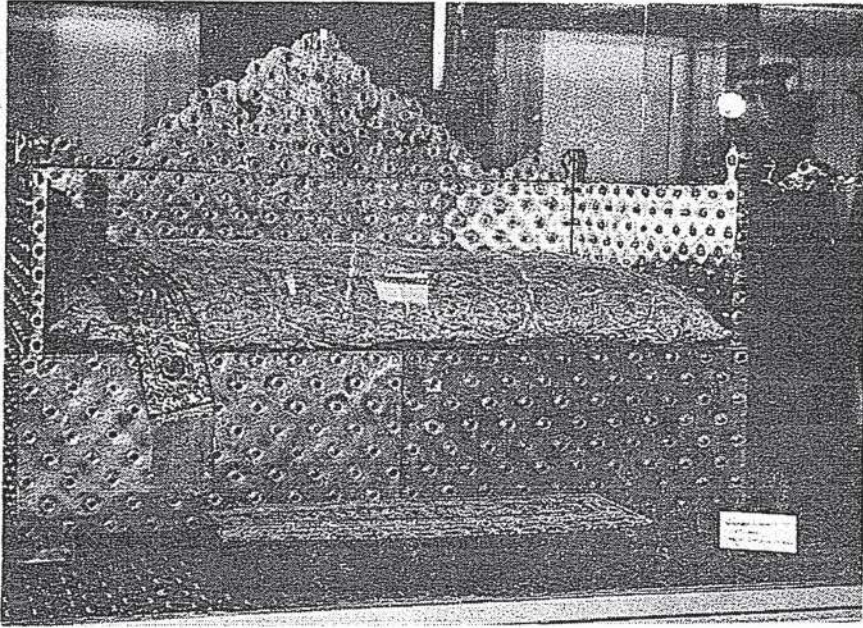
duka altını kıymet biçilmiştir. O tarihten son padişaha kadar da cülûs merâsimlerinde kullanılmıştır»³.

Şübhe yok ki, bu iki taht dahi, Nâdir Şâh'ın gönderdiği taht olamaz. Taht-ı Tâvûs bunlardan tamamen ayrı ve çok kıymetli bir taht olması îcab eder.

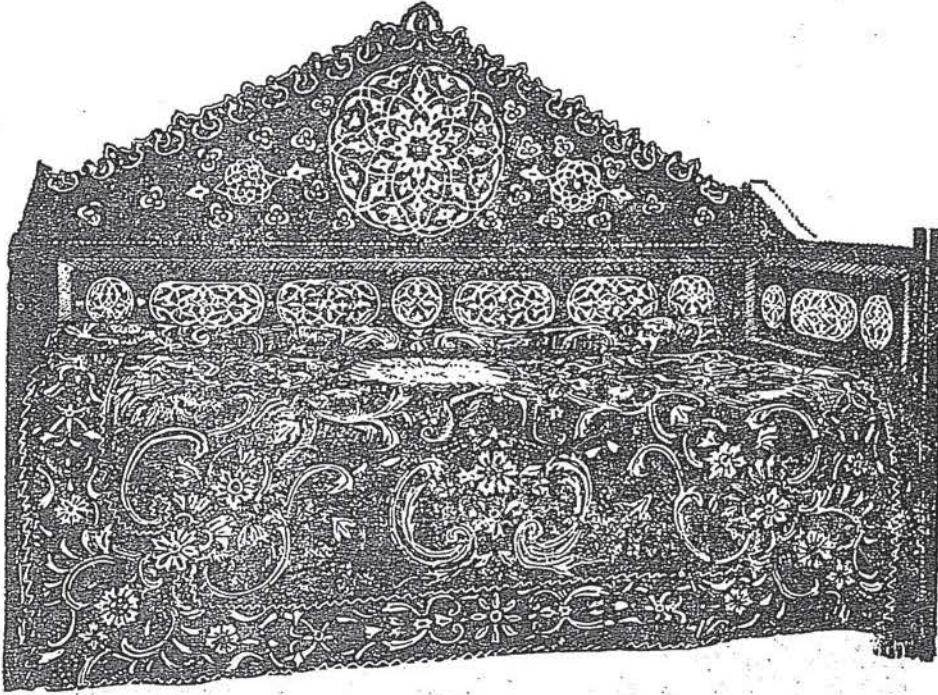
3 Reşad Ekrem Koçu, *Aynı eser*, s. 100.

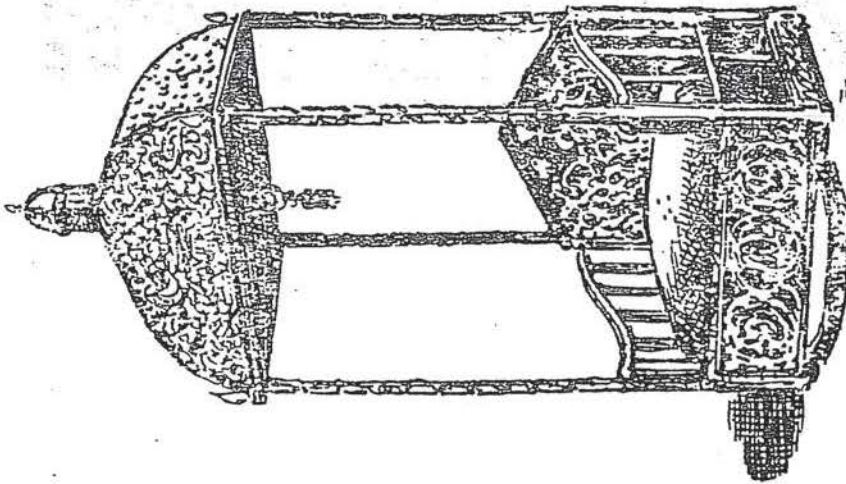
Nâdir Şâh'dan I. Mahmud'a hediye geldiği söylenen taht.

XVI. yüzyılda Mısır'dan geldiği söylenen altın taht.

VI. Murad Tahti.

I. Ahmed Tahti.